

Ujęcie polityki w kategoriach podmiotowości, sprawczości a ujęcie w kategoriach mechanizmów, żywiołowych tendencji

Polityka to decyzje, działania, konflikty, kompromisy, współpraca, manipulacja, perswazja, szantaż, **ale przede wszystkim ludzie** – jednostki i zbiorowości, głównie grupy społeczne – podejmujące decyzje i działania, prowokujące konflikty i będące ich stronami, zawierające kompromisy i współpracujące ze sobą, manipulujące, perswadujące i szantażujące:

- 1) te oficjalne, jawne, pełniące role społeczne będące funkcjami ich formalnego i nieformalnego statusu społecznego w polityce - nadanego im, tradycyjnie zajmowanego, uzurpowanego,
- 2) te nieoficjalne, nieznanne, działające potajemnie, niekiedy ujawniające się niespodzianie,
- 3) te, które pojawiają się w danych okolicznościach *ad hoc*.

Aktywność i pasywność ludzi w polityce jest przedmiotem zainteresowania takich nauk, jak historia polityki, filozofia polityki, socjologia polityki, psychologia polityki i, rzecz jasna, politologia, zazębiająca się z nimi w różnym zakresie, badająca uczestnictwo w polityce empirycznie oraz formułująca teoretyczne uogólnienia. To ostatnie jest w szczególności właściwością teorii polityki. Poniższe propozycje kierunków poszukiwań zagadnień mieszczących się w tematyce konferencji oraz literatury, która jest im poświęcona, nie są wyczerpujące i są otwarte.

Chcąc przyjrzeć się dorobkowi polskich teoretyków polityki na ten temat w okresie 50 lat historii politologii w naszym kraju, proponujemy za punkt wyjścia przyjąć tekst Mirosława Karwata *O kryteriach podmiotowości politycznej. Remanent pojęciowy*, opublikowany w 2018 r.¹ Przemawiają za tym trzy okoliczności. Po pierwsze, tytuł omawianego tutaj tematu konferencji nawiązuje bezpośrednio do założeń, struktury i treści tekstu M. Karwata. Po drugie, M. Karwat należy do prekursorów problematyki podmiotowości politycznej, znane jego prace na ten temat pochodzą z lat 1978 i 1980 oraz z 2013 r.² W latach 2013 i 2015 ukazały

¹ M. Karwat, *O kryteriach podmiotowości politycznej. Remanent pojęciowy*, [w:] „Granice teorii polityki. Świat zachodni w stanie zagrożenia”, W. Bulira (red.), Lublin 2018.

² Tenże, *Podmiotowość polityczna wielkich grup społecznych, organizacji politycznych i jednostek (model eksplanacyjny)*, „Studia Nauk Politycznych” 1978/4; *Podmiotowość polityczna. Humanistyczna interpretacja polityki w marksizmie*, Warszawa 1980.; *Podmioty polityki oraz Podmiotowość polityczna*, [w:] „Leksykon pojęć politycznych”, M. Karwat, J. Ziółkowski, Warszawa 2013.

się książki Andrzeja Czajowskiego, który spojrzął na kwestię podmiotów polityki i podmiotowości politycznej z innej perspektywy³. Skłoniło to M. Karwata do uwag polemicznych, jednoczesnego przemyślenia swoich wcześniejszych koncepcji oraz ich wielokierunkowego rozwinięcia. Po trzecie, opracowanie M. Karwata można przyjąć za uogólnienie tworzące najszersze ramy dla prezentacji dorobku poświęconego podmiotom, sprawcom, zjawiskom żywiołowym w polityce.

Chodzi więc o to, by w świetle czy pod kątem konstatacji poczynionych na temat podmiotowości politycznej, sprawczości i tendencji żywiołowych w polityce, uwypuklić dorobek z zakresu teorii polityki w Polsce, dotyczący: zbiorowości społecznych, przede wszystkim grup formalnych i nieformalnych tworzących politykę, jednostek ludzkich, przywódców, partycypacji, legitymizacji sprawstwa w polityce. Ta problematyka jest też obecna, a nawet przede wszystkim, w pracach empirycznych, których autorzy w takim czy innym zakresie odwołują się do teorii podmiotowości politycznej i teorii odnoszącej się do poszczególnych rodzajów podmiotów politycznych i sił sprawczych w polityce - lub się do niej nie odwołują.

Prac teoretyków polityki, które w tytułach i treści nawiązują w jakimś zakresie do kategorii podmiotowości politycznej, jest niewiele. Wymienić należy tu następujące publikacje: Filipa Pierzchalskiego, *Morfogeneza przywództwa politycznego. Pomiędzy strukturą a podmiotowością sprawczą*, Jarosława Ocha, *Partycypacja wyborcza obywateli jako komponent podmiotowości politycznej*, Radosława Marzęckiego, *Młodzi obywatele jako podmiot i przedmiot procesów wyborczych*, Kamila Minknera, *Twórca/artysta jako podmiot polityczny. Wokół teoretycznych aspektów ekspresywnej podmiotowości politycznej. Perspektywa Karwato(logiczna)*, Wiktora Szewczaka, *Podmiot – decyzja – polityka. Funkcje mediów z systemie podejmowania decyzji politycznych*⁴.

Na temat podmiotów i podmiotowości politycznej zob. też: A. Bodnar, *Co to jest polityka?*, Warszawa 1978; A. Bodnar, *Decyzje polityczne. Elementy teorii*, Warszawa 1985; J. Sielski, *Z problematyki typologii podmiotów polityki na przykładzie życia politycznego lat osiemdziesiątych*, „Studia Nauk Politycznych” 1988 nr 6; W. Grabiński, *Podmiotowość polityczna jednostki*, „Studia Nauk Politycznych” 1989 nr 2; J.Z. Pietraś, *Decydowanie polityczne*, Warszawa-Kraków 1998; F. Pierzchalski, *Podmiotowość polityczna w perspektywie indywidualistycznej i holistycznej*, Pułtusk 2009.

³ A. Czajowski, *Decydowanie w polityce*, Wrocław 2013 oraz *X twierdzeń o polityce*, Toruń 2015.

⁴ F. Pierzchalski, *Morfogeneza przywództwa politycznego. Pomiędzy strukturą a podmiotowością sprawczą*, Bydgoszcz 2013; J. Och, *Partycypacja wyborcza obywateli jako komponent podmiotowości politycznej*, [w:] „Perspektywy rozwoju demokracji partycypacyjnej w Polsce: między teorią a praktyką”, W. Kotowicz, E. Subocz (red.), Olsztyn 2017; R. Marzęcki, *Młodzi obywatele jako podmiot i przedmiot procesów wyborczych*, [w:] „Dlaczego Palikot?: młodzi wyborcy Ruchu Palikota: przypadkowy czy "twardy" elektorat nowej siły na polskiej scenie politycznej”, R. Marzęcki, Ł. Stach (red.), Warszawa 2013; K. Minkner, *Twórca/artysta jako podmiot polityczny. Wokół teoretycznych aspektów ekspresywnej podmiotowości politycznej. Perspektywa Karwato(logiczna)*, [w:] „Wokół holistycznej interpretacji polityki. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi zw. dr. hab. Mirosławowi Karwatowi”; F. Pierzchalski, M. Tobiasz, J. Ziółkowski (red.), Warszawa 2020, W. Szew-

Dokonując przeglądu opracowań teoretycznych na temat podmiotowości, sprawczości i mechanizmów żywiołowych w polityce, powinno się zwrócić uwagę na publikacje dotyczące partycypacji politycznej. Ostatnio wydaną na ten temat pozycją jest zbiorowa książka *Partycypacja polityczna* pod redakcją Marii Marczewskiej-Rytko i Doroty Maj. Zawiera wiele tekstów teoretycznych i empirycznych. Od lat 80. ubiegłego wieku problematyką partycypacji politycznej zajmował się Leszek Sobkowiak, który jest autorem kilku artykułów poświęconych tej problematyce. Zwracamy tu uwagę zarówno na jego pracę *Partycypacja polityczna w systemie demokratycznym – podstawowe problemy*, jak i na pracę Daniela Midera *Partycypacja polityczna w Internecie*, której duża część poświęcona jest teoretycznej stronie zjawiska uczestnictwa politycznego. Problematyka podmiotowości, sprawstwa, partycypacji politycznej jest też przedmiotem opracowania Kazimierza Dziubki, *Inkluzja polityczna jako wartość demokratyczna*, zbiorowej pracy pod redakcją Krzysztofa Łabędzia *Bariery aktywności publicznej*, M. Karwata *Figuranctwo jako paradoks uczestnictwa. Eseje przewrotne*, Edyty Chrobaczyńskiej-Plucińskiej, *Profesorki w sejmach PRL: przyczynek do badań subiektywnego poczucia sprawczości*⁵.

W dorobku teorii polityki wiele prac dotyczy konkretnych rodzajów sił sprawczych w polityce. Należą do nich publikacje poświęcone ruchom społecznym, elitom politycznym, przywódcom politycznym, ale też społeczeństwu obywatelskiemu, współtworzącymi je grupami, i organizacjami. Te zagadnienia mają być omawiane na konferencji odrębnie, więc nie ma potrzeby przybliżania tutaj odnośnej literatury. Warto wszak przyjrzeć się opracowaniom polskich teoretyków polityki na temat ruchów, elit, przywództwa i społeczeństwa obywatelskiego i odpowiedzieć na pytanie, czy i w jakim zakresie oraz w jaki sposób ukazana jest ich podmiotowa i sprawcza właściwość. Pod tym kątem powinno się też przeanalizować teksty: Zbigniewa Bloka *Rola jednostki w procesie dziejowym - wybrane koncepcje*, Sebastiana Kozłowskiego *Swoboda działania polityka* Stanisława Mazura *Władza dyskrecyjna wysokich*

czak, *Podmiot – decyzja – polityka. Funkcje mediów w systemie podejmowania decyzji politycznych*, [w:] „Wokół holistycznej...”

⁵ *Partycypacja polityczna*, M. Marczevska-Rytko, D. Maj (red.), Lublin 2020; L. Sobkowiak, *Partycypacja polityczna w systemie demokratycznym – podstawowe problemy*, [w:] „Dylematy polskiej demokracji”, Ł. Danel i J. Kornaś (red.), Kraków 2012; D. Mider, *Partycypacja polityczna w Internecie*, Warszawa 2008; Kazimierz Dziubka, *Inkluzja polityczna jako wartość demokratyczna*, [w:] „Studia z Teorii Polityki”, Tom III, (A. Czajowski, L. Sobkowiak (red.), Wrocław 2000; *Bariery aktywności publicznej*, K. Łabędź (red.), Toruń 2008; M. Karwat, *Figuranctwo jako paradoks uczestnictwa. Eseje przewrotne*, Warszawa 2004; E. Chrobaczyńska-Plucińska, *Profesorki w sejmach PRL: przyczynek do badań subiektywnego poczucia sprawczości*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica”, 2020, Z. 24.

urzędników publicznych: perspektywa nowego instytucjonalizmu, książkę pod redakcją Krzysztofa Zuby *Biurokracja. Fenomen władzy politycznej w strukturach administracyjnych*, Marka Górki, *Karnawał i media jako determinanty współczesnej polityki*⁶. Podaję przykłady prac, mając na celu ukierunkowanie poszukiwań tekstów innych autorów na te i podobne tematy. Pod tym samym kątem wypada także przyrzeć się publikacjom poświęconym opozycji politycznej jako sile sprawczej w polityce. Ta problematyka zajmowała przede wszystkim Tomasza Krawczyka i Krzysztofa Łabędzia⁷.

Nie bez znaczenia dla kwestii podmiotowości, sprawstwa i żywiołu społecznego w polityce wydaje się zagadnienie legitymizacji i legitymacji do działań i podejmowania decyzji w polityce. Jest to problematyka ważna ze względu na stabilność, homeostazę, kryzysy i zmiany będące rezultatem sprawstwa politycznego. Zwrócić tu wypada uwagę na następujące publikacje: Tadeusza Biernata *Legitymizacja władzy politycznej. Elementy teorii*, L. Sobkowiaka *Legitymizacja polityczna oraz Delegitymizacja polityczna*, A. Czajowskiego *Legitymacja władzy państwowej a legitymacja polityczna do jej pełnienia*, Wojciecha Sokół *Argumenty, działania, procedury i symbole jako elementy legitymizacji*⁸.

Opracowanie: prof. dr hab. Andrzej Czajowski

⁶ Z. Blok, *Rola jednostki w procesie historycznym - wybrane koncepcje*, [w:] „Odmiany współczesnej nauki o polityce”, P. Borowiec R. Kłosowicz, P. Ścigaj (red.), Kraków 2014; S. Kozłowski, *Swoboda działania polityka*, Warszawa 2006; S. Mazur, *Władza dyskrecyjna wysokich urzędników publicznych: perspektywa nowego instytucjonalizmu* Kraków 2011; *Biurokracja. Fenomen władzy politycznej w strukturach administracyjnych*, K. Zuba (red.), Toruń 2007; M. Górka, *Karnawał i media jako determinanty współczesnej polityki*, Koszalin 2015.

⁷ T. Krawczyk, *Opozycja polityczna w państwach demokratycznych*, [w:] „Studia z Teorii Polityki”, Tom III, (A. Czajowski, L. Sobkowiak (red.)), Wrocław 2000; *Opozycja w systemach demokratycznych i niedemokratycznych*, K. Łabędź, M. Mikołajczyk (red.), Kraków 2001; K. Łabędź, *Opozycja parlamentarna jako przedmiot badań* [w:] „Opozycja parlamentarna w Polsce w latach 1997-2010”, K. Łabędź (red.) Kraków 2012.

⁸ T. Biernat, *Legitymizacja władzy politycznej. Elementy teorii*, Toruń 1999; L. Sobkowiak, *Legitymizacja polityczna*, [w:] „Studia z Teorii Polityki” Tom II, A. Jabłoński, L. Sobkowiak (red.), Wrocław 1997; L. Sobkowiak, *Delegitymizacja polityczna*, [w:] „Studia z Teorii Polityki” Tom III ...; A. Czajowski, *Legitymacja władzy państwowej a legitymacja polityczna do jej pełnienia*, [w:] „Prawowitość czy zgodność z prawem. Legitymacja władzy w państwach demokratycznych”, A. Preisner (red.), Wrocław 2010; W. Sokół, *Argumenty, działania, procedury i symbole jako elementy legitymizacji*, [w:] „Prawowitość czy zgodność z prawem.....”